

SANDE, Felix vande, acteur, regisseur, toneel-leider en toneelauteur (Mechelen 9 november 1824 - Koekelberg 11 maart 1890).

In 1841 kwam hij naar Brussel als onderwijzer, trad in 1848 in dienst van de Koninklijke Bibliotheek en was van 1851 af bibliothecaris van de Brusselse balie. Als acteur debuteerde hij in 1843 en weldra was hij toneelmeester van De Wyngaert. Binnen de V.B. te Brussel richtte hij de weekbladen Het Volk en De Vrije Vlaming op en was medewerker (Pandoer) van het liberale weekblad De Zweep (1869-'78). In 1872 kwam zijn naam, samen met die van H. Conscience en E. Stroobant, voor op een Vlaamse lijst die bij de verkiezingen voorgedragen zou worden. De voorgestelde kandidaten trokken zich echter terug.

Met J. Kats vader heeft hij getracht te Brussel een professionele schouwburgorganisatie op te bouwen. Na een periode als gastacteur bij het Nationaal Tooneel te Antwerpen (1853-'54) stichtte hij met J. Kats Het Tooneel der Volksbeschaving (1853-'59), met P. Gassée het Vlaamsch Kunst-Verbond (1860-'66), met Mulders deed hij een poging om tot een Vlaamse Opera te komen (1865), hij stichtte het Nationaal Tooneel te Mechelen (1867) en was de eerste directeur van de naamloze vennootschap die in de Alhambraschouwburg toneel ging spelen (1875), wat tot de Koninklijke Vlaamse Schouwburg te Brussel leidde. Met eigen financieel risico heeft hij volhard en tenslotte de kern zien ontstaan waaruit een permanent Nederlandstalig toneel voortgekomen is. Als hardnekkig voorstander van het toneel als leerschool des volks is het hem niet te doen geweest om artistieke stijl of culturele vooruitgang, maar om een didactisch apparaat in het Nederlands dat voor de gewone man zowel schoonheid als vermaak en vooral wijsheid te bieden zou hebben.

Deze didactische bedoeling karakteriseerde hem ook als auteur. Moeizaam constructeur en humanitair bewogen, schreef hij in boekentaal sentimentele geschiedenisjes, met wankele psychologische bouw, maar zonder het grote spektakeleffect van zijn meeste tijdgenoten. In felle contrasten verkondigde hij een voorzichtig bewustzijn van sociale gevoeligheden en maatschappelijke onrust. De V.B. werd gebruikt voor ethisch-morele zuiverheid en een sentimenteel heroïsme, dat, duidelijker dan zijn tijdgenoten bekennen, defensief gericht was en de sociale realiteit van een verfransend Brussel reflecteerde. Politiek-maatschappelijke problemen (bv. het bankwezen) werden opvallend zwak beoordeeld, maar zijn toneelstuk *Onder de schoolwet* (1881) is als tijdsdocument uiterst belangrijk en in de dramatische letterkunde van Zuid-Nederland uniek. Stilistisch schreef hij geleidelijk naar het realisme toe en kondigde hij de theaterstijl van N. de Tière en L. Scheltjens intuïtief aan.

WERKEN: *Het vijfde rad van den wagen* (toneelspel, 1869); - *Geef ons heden ons dagelijksch brood!* (drama, 1870); - *Leid ons niet in bekoring* (drama, 1870); - *Maagdelieve* (toneelspel, 1873); - *De jenever* (drama, 1873); - *Kermisklok! doodsklok!* (drama, 1873); - *De geldwolven* (toneelspel, 1881); - *Onder de schoolwet* (drama), in *De Zweep*, jg. 13, nr. 46 tot jg. 14, nr. 6 (1881-'82); - *De beste broodwinning* (toneelspel, 1883); - *Opvoeding* (toneelspel, 1883); - *'t Luilekkerland en 't land van Kazand* (operetje, 1885).

LITERATUUR: *Felix vande Sande*, in *Flandria* (maart 1890, p. 55-56); - O. Steghers, *F. vande Sande herdacht*, in *Vlaamsch Leven*, jg. 2 (1916-'17, p. 169-170); - *Felix vande Sande herdacht*, in *De Kunstgids*, jg. 1 (1923-'24, p. 77-78); - D. Claeys, *F. vande Sande*, in *De Kunstgids*, jg. 2 (1924-'25, p. 182); - M. Sabbe, L. Monteyne, H. Coopman Thz., *Het Vlaamsch Tooneel inzonderheid in de XIXde eeuw* (1927, p. 190-196).